

PACTA SUNT SERVANDA PRINCIPA ATTĪSTĪBA ROMIEŠU TIESĪBĀS

DEVELOPMENT OF *PACTA SUNT SERVANDA* PRINCIPLE IN ROMAN LAW

Germans Pavlovskis, Mg. iur., LL.M.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

The article provides a scientific insight into the sources of Article 1587 of the Civil Law of the Republic of Latvia and their role in the development of *pacta sunt servanda* principle. The article presents an insight into evolvement of pacts in Roman law and during the reception of Roman law, including an assessment of the influence of canon law on the development of the *pacta sunt servanda* principle as a basis of the principle of freedom of contract and its role in overcoming the *numerus clausus* principle in Roman contract law. Finally, an analysis of particular law sources is presented, demonstrating a common approach to the reception of Roman law in the south-west of Germany and the Baltic provinces.

Atslēgvārdi: *pactum nudum*, *pacta sunt servanda*, saistošs spēks, līgumu brīvības princips

Keywords: *pactum nudum*, *pacta sunt servanda*, binding force, freedom of contract

Ievads

Civillikuma¹ (turpmāk – CL) 1587. pants noteic: “Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto, un ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.” Profesors Kalvis Torgāns savulaik ir vērsis uzmanību uz citētajā pantā ietverto *pacta sunt servanda* principu, norādot uz tā izcelšanos romiešu tiesībās, kā arī uz šī principa neprecīzu tulkojumu, iztulkojot vārdu *pactum* kā “līgums” (*contractus*), nevis “pakts” (*pactum*) jeb “vienošanās”.²

Jāatzīmē, ka profesora norāde uz *pacta sunt servanda* kā romiešu tiesību principu ir neprecīza. CL 1587. pants bez pārģrozījumiem ir pārņemts no 1864. gada Baltijas

---

¹ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [03.03.2023. red.].

² Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 56.–57. lpp.

Vietējo likumu kopojuma III daļas³ (turpmāk – Kopojums) 3209. panta. Kopojuma 3209. pants sastāv no a) un b) daļas. Panta a) daļa noteic, ka “tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto”, savukārt b) daļa paredz, ka “ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otrai zaudējumus”. Šajā rakstā tiks aplūkota vienīgi šī panta a) daļa, tostarp izvērtējot atsevišķus Kopojuma 3209. panta a) daļas avotus.⁴ Ņemot vērā minēto, šajā rakstā, izmantojot vēsturisko un salīdzinošo metodi, tiks aplūkota no paktu izrietošo tiesību aizsardzības idejas vēsturiskā attīstība Kopojuma 3209. panta a) daļas kontekstā. Aplūkojot no paktu izrietošo tiesību aizsardzības attīstības ideju, tiks sniegta līgumu *numerus clausus* jeb izsmēloša uzskaitījuma un līgumu brīvības principa korelācijas analīze.

1. *Pactum* romiešu tiesībās

Kā norāda Ulpiāns,⁵ laba ticība uzliek katram par pienākumu ievērot vienošanos (*conventio*) ne tikai ārpus tiesību sfērā, bet arī tiesību sistēmā. Ulpiāns dēvē vienošanos par virsjēdzienu, kura apakšjēdzieni attiecīgi ir līgums un pakts.⁶ Atbilstoši Ulpiāna viedoklim vienošanās aptver visu, par ko līdzēji, slēdzot līgumu, ir panākuši konsensu (subjektīvais elements), turklāt tiek atzīts, ka nepastāv līguma veids (kā objektīvais elements), kas nesaturētu sevī vienošanos.^{7, 8} Tomēr pats konsenss kā subjektīvais elements nav saistīts ar tiesībām celt prasību. Tikai tad, ja tas atbilst pastāvošā līguma veida objektīvajam elementam (ar zināmiem izņēmumiem attiecībā uz atsevišķiem *ius civile* nepastāvošiem līgumiem, kas bija atzīti saskaņā ar prētoru tiesībām), rodas

³ Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Остзейскихъ, повелѣніемъ государя императора Александра Николаевича составленный. Сводъ мѣстныхъ узаконеній губерній Остзейскихъ. Часть Третія. Законы гражданскіе. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Второго Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1864.

⁴ Kopojuma 3209. panta a) daļas avoti, kurus ir norādījis tā sastādītājs profesors Frīdrihs Georgs fon Bunge, ir: D. 2, 14, 1; C. 2, 4, 39; Vidzemes Bruņinieku tiesību 81. nodaļa; Igaunijas Bruņinieku un Zemes tiesību Ceturtās grāmatas 1. titula 1. pants; Kurzemes Statūtu 122. paragrāfs; Piltenes Statūtu Otrās daļas 14. titula 1. paragrāfs; Rīgas pilsētas tiesību Otrās grāmatas 24. daļas 3. paragrāfs un Trešās grāmatas 5. daļas 1. paragrāfs.

⁵ D. 2, 14, 1 pr. noteic: “Šī edikta taisnīgums ir balstīts dabiskajās tiesībās. Jo kas vairāk atbilst cilvēku labai ticībai nekā tā izpildīšana, par ko viņi ir vienojušies?” Sk.: Das Corpus Iuris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter und herausgegeben von Dr. Carl Ed. Otto, Dr. Bruno Schilling und Dr. Carl Friedrich Ferdinand Sintenis. Erster Band. Zweite, durchaus verbesserte, von Dr. Sintenis besorgte Auflage. Leipzig: Verlag von Carl Focke, 1839, S. 335.

⁶ D. 2, 14, 1, 1-2 noteic: “*Pactum* (pakts) tiek atvasināts no *Pactio*; no tā izceļas arī vārds *Pax* (miers). Un ar *pactio* apzīmē divu vai vairāku personu piekrišanu vienam un tam pašam lēmumam.” Ibid.

⁷ D. 2, 14, 1, 3 noteic: “Izteiciens *Conventio* (vienošanās) ir vispārējs un attiecas uz visu, par ko tie, kas vēlas noslēgt darījumu vai izlīgumu, savstarpēji vienojas. Kā tiek teikts *convenire* par tiem, kuri pulcējas, nākdami no dažādām vietām, tā arī šis vārds attiecas uz tiem, kuri vienojas par vienu un to pašu, izejot no atšķirīgiem dvēseles pamudinājumiem. Vārds “vienošanās” ir tik vispārīgs, ka, ievērojot *Pedija* teikto, nevarētu būt līguma un saistības bez vienošanās neatkarīgi no tā, vai saistība izceļas ar darbību vai ar vārdiem; jo arī stipulācija, kas nodibinās ar vārdiem, ir spēkā neesoša, ja nav vienošanās.” Ibid., S. 335–336.

⁸ Meyer-Pritzl R. *Pactum, convention, contractus*. Zum Vertrags- und Konsensverständnis im klassischen römischen Recht. In: *Pacte, convention, contrat: mélanges en l'honneur du professeur Bruno Schmidlin / Faculté de Droit de Genève*. Ed. par Alfred Dufour, Ivo Rens, Rudolf Meyer-Pritzl et Bénédicte Winiger. Bâle: Helbing et Lichtenhahn, 1998, S. 101–102.

līgums ar prasījuma tiesībām, kas nodibina ne tikai morālisko, bet arī juridisko pienākumu izpildīt apsolīto.⁹

Turpretī jēdziens *pactum* (jeb *pactum nudum* – kaila vienošanās) būtībā apzīmē ar prasību neaizsargājamu, nepatstāvīgu vienošanos, no kuras izceļas tikai ierunas tiesība¹⁰ (piemēram, *pactum adiectum ex intervallo* gadījumā). Citas sekas (prasības, kas izriet no labas ticības, jeb *bonae fidei iudicia*¹¹) varēja tikt nodibinātas tikai tad, ja attiecīgais pakts tika noslēgts kā formālā līguma blakus noteikums (*pactum adiectum in continenti*) līguma noslēgšanas brīdī,¹² kas savukārt jāva pārveidot (tostarp paplašināt), piemēram, pirkuma līguma un attiecīgās prasījuma tiesības saturu.¹³

Tādējādi, lai gan pakts tiesisko seku ziņā tika pretnostatīts līgumam, prētoru tiesību iespaidā jau klasiskajā laikā šis pretnostatījums kļuva arvien mazāk izteikts un, ņemot vērā daudzus jo daudzus izņēmumus (piemēram, izlīgums (*transactio*), ko regulē viens no Kopojuuma 3209. panta a) daļas avotiem,¹⁴ sākotnēji tika uzskatīts vien par paktu, no kura izriet ierunas tiesība, tomēr jau klasiskā laikmeta nogalē tika atzīts par reālkontraktu bez nosaukuma, no kura izriet ar prētoru tiesībām aizsargājama prasība¹⁵), bija iespējams secināt, ka arī no pakta var izcelties prasījuma tiesība – minētais tomēr Senās Romas tiesībās nav ieguvis vispārējā principa spēku.¹⁶ Turklāt pakta nesaistošo spēku bija iespējams apiet ar stipulācijas kā formālā darījuma noslēgšanu, kas tomēr ne vienmēr bija iespējams (tā, piemēram, ir apšaubāma konsensuāllīguma priekšlīguma kā pakta noslēgšanas pieļaujama stipulācijas formā).¹⁷

Līdz ar to ir secināms, ka *pactum* pats par sevi, raugoties no romiešu civiltiesību viedokļa, vai nu bija pakārtots līgumam, vai arī veidoja vienošanos, no kuras

⁹ Meyer-Pritzl R. 1998, S. 108, 111, 113.

¹⁰ D. 2, 14, 7, 4 noteic: “Bet, ja nepastāv nekāds pamats, tad saskaņā ar civiltiesībām no šādas vienošanās nevar izrietēt saistība; tādējādi kaila vienošanās, lai gan nenodibina saistību, tomēr rada ierunas tiesību.” Sk.: Das Corpus Iuris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter und herausgegeben von Dr. Carl Ed. Otto, Dr. Bruno Schilling und Dr. Carl Friedrich Ferdinand Sintenis. Erster Band. Zweite, durchaus verbesserte, von Dr. Sintenis besorgte Auflage. Leipzig: Verlag von Carl Focke, 1839, S. 338.

¹¹ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Cape Town, Wetton, Johannesburg: Juta & Co, C. H. Beck, Kluwer, 1992, p. 510.

¹² Дождев Д. В. Римское частное право. 3-е издание, исправленное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2020, с. 614–616.

¹³ Zimmermann R. 1992, pp. 509–510.

¹⁴ C. 2, 4, 39 noteic: “Pat ja persona, kas noslēgusi izlīgumu, to nekavējoties nožēlo, izlīgumu nevar atcelt un tiesisko strīdu atjaunot, un ikviens, kurš jūs ir pārliecinājis, ka varat noteiktā termiņā atteikties no izlīguma, ir apgalvojis kaut ko nepatiesu.” Sk.: Das Corpus Iuris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter und herausgegeben von Dr. Carl Ed. Otto, Dr. Bruno Schilling und Dr. Carl Friedrich Ferdinand Sintenis. Fünfter Band. Leipzig: Verlag von Carl Focke, 1839, S. 297.

¹⁵ Дождев Д. В. 2020, с. 537.

¹⁶ Kaser M. Das römische Privatrecht. Zweiter Abschnitt. Die nachklassischen Entwicklungen. Zweite, neubearbeitete Auflage mit Nachträgen zum Ersten Abschnitt. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1975, S. 364.

¹⁷ Wabnitz B. Der Vorvertrag in rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Betrachtung. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte durch die Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster, 1962, S. 16–19.

izrietēja vienīgi ierunas tiesība. Vienlaicīgi prētoru tiesības “kā civiltiesību dzīvā balss”¹⁸ pakāpeniski attīstīja un atzina paktu saistošu spēku, tomēr ne tik tālu, lai atzītu *pacta sunt servanda* principa pastāvēšanu romiešu tiesībās.

2. *Pacta sunt servanda* principa attīstība pēc romiešu tiesību “atklāšanas”

Kartāgas 345.–348. gada sinode formulēja principu *Pax servetur, pacta custodi-antur*.¹⁹ Vēlāk šis princips tika ietverts kanonisko tiesību krājumā *Corpus iuris canonici*,²⁰ kas tostarp aptvēra Graciāna dekrētus (*Decretum Gratiani*) un to 1234. gadā publicēto papildinājumu – sv. Raimonda no Penafortas sastādīto *Liber extra* jeb pāvesta Gregora IX dekretālijas (*Decretales Gregorii IX*) piecās grāmatās.²¹ Tādējādi princips *pacta sunt servanda*, kas atspoguļots CL 1587. pantā, ir vienīgi Kartāgas sinodes formulētā principa valodnieciskā pārfrāzēšana, ar kuru kailam paktam tiek piešķirts tāds pats izpildāmības spēks kā līgumam.²²

Vienlaicīgi paša principa *pacta sunt servanda* valodnieciskā sakne ir meklējama prētora vārdos *pacta conventa ... servabo* jeb “es aizsargāšu jūsu vienošanos”.^{23, 24} Ar šo principu, no vienas puses, bezformas apsoliājuma neizpildīšana tika sākotnēji nosodīta kā prettikumiska un, no otras puses, tika pavērts ceļš, lai nākotnē būtu iespējams atteikties no romiešu tiesībās valdošā līgumu *numerus clausus* principa.²⁵

Norādāms, ka Boloņas glosatori pēc romiešu tiesību “atklāšanas” stingri ievēroja romiešu tiesībās attīstītā līgumu *numerus clausus* principu. Glosatori izveidoja jaunu

¹⁸ D. 1, 1, 8. Sk.: Das Corpus Iuris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter und herausgegeben von Dr. Carl Ed. Otto, Dr. Bruno Schilling und Dr. Carl Friedrich Ferdinand Sintenis. Erster Band. Zweite, durchaus verbesserte, von Dr. Sintenis besorgte Auflage. Leipzig: Verlag von Carl Focke, 1839, S. 223.

¹⁹ Minētais princips, kas ir tulkojams kā “miers ir jāzaglabā, vienošanās ir jāizpilda”, tika pārņemts pāvesta Gregora IX dekretālijās jeb 1234. gada *Liber Extra* titulā *De pactis*. Sk.: Landau P. *Pacta sunt servanda*. In: den kanonistischen Grundlagen der Privatautonomie. In: Ascheri M., Ebel F., Heckel M., Padoa-Schioppa A., Pöggeler W., Ranieri F., Rütten W. (Hrsg.). “Ins Wasser geworfen und Ozeane durchquert”. Festschrift für Knut Wolfgang Nörr. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2003, S. 458.

²⁰ Sk.: *Corpus iuris canonici*. Editio Lipsiensis secunda. Post Aemilii Ludouici Richter curas ad librorum manu scriptorum et editionis romanae fidem recognouit et adnotatione critica. Instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. *Decretalium collectiones*. Unveränderter Nachdruck der 1879 in Leipzig bei B. Tauchnitz erschienenen Ausgabe. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1959, S. 203–204.

²¹ Краснокурский В. А. Мѣстное гражданское право губерній прибалтійскихъ и привислянскихъ. Посobie к лекціямъ. 2-ое издание. Москва: Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1910, с. 21; Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 195.–196., 257. lpp.

²² Landau P. 2003, S. 458.

²³ D. 2, 14, 7, 7 noteic: “Prētors saka: “Es aizsargāšu jūsu vienošanās, ja vien tās nav noslēgtas ļaunā nolūkā un nav pretrunā ar likumiem, plebiscītiem, Senāta lēmumiem, dekrētiem, princepu ediktiem un ja tās nav vērstas uz to noteikumu apiešanu.”” Sk.: Das Corpus Iuris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter und herausgegeben von Dr. Carl Ed. Otto, Dr. Bruno Schilling und Dr. Carl Friedrich Ferdinand Sintenis. Erster Band. Zweite, durchaus verbesserte, von Dr. Sintenis besorgte Auflage. Leipzig: Verlag von Carl Focke, 1839, S. 340.

²⁴ Schlosser H. Europäische Rechtsgeschichte. Privat- und Strafrecht von der Spätantike bis zur Moderne. 4., überarbeitete und erweiterte Auflage. München: C. H. Beck, 2021, S. 111.

²⁵ *Ibid.*, S. 110–111.

jēdzienu klasifikāciju, kā virsjēdzienu norādot *pactum*, savukārt kā apakšjēdzienus izdalot *pactum nudum* un *contractus*. Pie tam jēdzieni *contractus* un *pactum vestitum* (ietērpts pakts) tika savstarpēji pielīdzināti. Iepretim glosatoriem kanonistu pārstāvis no Boloņas *Huguccio*, kuru dažkārt dēvē par viduslaiku dižāko kanonistu,²⁶ balstoties uz kristīgo grēka izpratni, vēl 1188. gadā vispārīgi formulēja *pacta sunt servanda* principu.²⁷ Lai gan secinājums par konkrētu gadskaitli var tikt apšaubīts, tostarp norādot uz šī principa pakāpenisku attīstību kanoniskajās tiesībās, tomēr pietiekami droši var apgalvot, ka tas, ko mūsdienās apzīmē kā līgumu brīvības principu, tika radīts laika posmā no 12. gadsimta vidus līdz 13. gadsimta vidum.²⁸

Tādējādi princips, ka vienošanās saista, pamatojoties tikai uz konsensu, jeb konsensuālisma princips tika nodibināts klasiskajā kanonisko tiesību periodā. Kanoniskās tiesības šajā periodā skāra praktiski ikviena cilvēka dzīvi un aptvēra gandrīz visus iespējamus dzīves jautājumus, tostarp līgumattiecības. Šis pieejas motīviem bija reliģisks skaidrojums, jo *Huguccio* apgalvoja, ka Dievs nedara atšķirību starp to, ko kristietis saka, un to, ko viņš zvēr. “Bet jūsu runai jābūt: jā, jā! Nē, nē! Kas vairāk par to, ir no ļauna.”²⁹ Rūpēs par dvēseļu glābšanu kanonisti un teologi vienprātīgi formulēja principu, ka visas vienošanās saista. Tādējādi baznīcas tiesās kreditors varēja celt prasību arī pret tādu parādnieku, kurš nav izpildījis savas saistības no kailas vienošanās.³⁰

Tomēr laicīgajā jurisprudencē *pacta sunt servanda* princips tik ātri neguva atbalstu. Tā, piemēram, legisti (laicīgās jurisprudences pārstāvji) vēl 15. gadsimtā izveidoja neviennozīmīgi vērtējamu tiesību institūtu *pactum geminatum*, ar ko apzīmēja divus pēc kārtas noslēgtus kailos paktus ar vienādu saturu, kas, pateicoties secīgai noslēgšanai, varēja iegūt līguma jeb ietērtā pakta spēku.³¹ Vienlaikus, neskatoties uz legistu pretestību, *pactum nudum* ieguva izpildāmības spēku vēl viduslaiku tirdzniecības tiesībās, ko vismaz daļēji atbalstīja arī viens no ievērojamākiem postglosatoriem – *Baldus de Ubaldis* –, tostarp atsaucoties uz tiesu praksi, kurā kailo pakto izpildāmība nostiprinājās kā paraža.³²

Neskatoties uz minēto, vēl 16. gadsimta sākumā humānisti ievēroja romiešu tiesību līgumu *numerus clausus* principu un neatzina kailo pakto saistošu spēku (tostarp, lai nepieļautu vieglprātīgu saistību rašanos). Tikai vēlāk 16. gadsimta gaitā kanonisko tiesību ietekmē sāka izzust robeža starp līgumu un kailo pakto, pilnībā atzīstot no pēdējā izrietošas prasījuma tiesības, kas tika nostiprināts arī vairākos partikulāro tiesību aktos. Kā pirmie piemēri šajā ziņā būtu minamas 1520. gada

²⁶ Pennington K., Müller W. P. The Summa decretorum of Huguccio. In: The History of Canon Law in the Classical Period, 1140–1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. W. Hartmann and K. Pennington (eds). Washington D. C.: CUA Press, 2008, p. 143.

²⁷ Landau P. 2003, S. 459, 462–464.

²⁸ Alexandrowicz P. *Pacta sunt servanda*: Canon Law and the Birth and Dissemination of the Legal Maxim. In: Bulletin of Medieval Canon Law. New Series. Vol. 38. An Annual Review. Washington D. C.: The Catholic University of America Press, 2021, p. 197.

²⁹ Mt. 5:37.

³⁰ Decock W. Christian contract law and the morality of the market: a historical perspective. In: Cochran R. F. Jr., Moreland M. P. (ed.). Christianity and Private Law. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2021, p. 150; Blūzma V. Romas valsts un tiesības. Kanoniskās tiesības viduslaikos: lekcijas ārvalstu tiesību vēsturē. Rīga: EKA, 2002, 55. lpp.

³¹ Zimmermann R. 1992, p. 513.

³² Landau P. 2003, S. 459, 472.

Freiburgas Breisgavā pilsētas tiesības vai 1555. gada Virtembergas Zemes tiesības.³³ Tā 1520. gada Freiburgas Breisgavā pilsētas tiesību Otrā traktāta 6. titula 8. paragrāfs³⁴ noteic:

Wer bedechtlich zusagt der sol es halten. Welcher dem andern etwas mit Bedachtlichkeit zusagt / es sig mit blossen worten / oder andern zusagungen / die wort syent wie sy wollen / So sol der ihen der zugesagt hat / sin zusagen halten / und mag mit recht darzu gezwungen werden / dan es gepürt sich meschlicher erberkeit / das ma glauben halte / es wer dan das zusagen vmb unerlich sachen.

Tam, kurš kaut ko apzināti apsola, tas ir jāizpilda. Kas otram kaut ko apzināti saka vai nu ar kailiem vārdiem, vai ar citiem vārdiem jeb tādiem vārdiem, kādus viņi paši ir izvēlējušies; tam, kurš kaut ko ir teicis, ir jāpilda dotais vārds, un to var piespiest darīt ar likumu, jo cilvēciskais godīgums prasa saglabāt ticību, citādi būtu par apsolījumu par negodīgām lietām.

Savukārt Virtembergas Zemes tiesību³⁵ Otrās daļas 23. titula 1. paragrāfs noteic:

Welcher dem andern ettwas bedächtlich verspricht, es seye mit blossen Worten, oder andern Zusagungen, derselbig soll sein Verspruch und Zusag zuhalten, oder auff des andern Theils gebürliches ansuchen, unnd klagen, mit Recht darzu angehalten werden.

Tam, kurš citam apzināti kaut ko apsola, vienalga, vai ar kailiem vārdiem vai citādā veidā, ir pienākums ievērot savu apsolījumu, vai arī tas pēc citas puses atbilstoša pieprasījuma un prasības var tikt tiesiski piespiests to ievērot.

No minētā ir redzams, ka Vācijas dienvidrietumos 16. gadsimta gaitā tika atzīts tādu vienošanos saistošs spēks, kuras tika noslēgtas ar kailiem vārdiem un neatbilda kāda formālā romiešu tiesībās atzītā līguma vai arī ietērtā pakta objektīvajām pazīmēm. Vēlāk *pacta sunt servanda* princips, atšķirīgi to pamatojot, izplatījās visā Eiropas teritorijā,³⁶ kļūstot par pamatu līgumu brīvības principam.

3. *Pacta sunt servanda* princips Vietējās tiesībās

Ir jāatzīmē, ka jau 14. gadsimtā arī Livonijas teritorijā līdztekus ģermāņu tiesību recepcijai bija vērojami romiešu un kanonisko tiesību recepcijas pirmsākumi,³⁷ tomēr

³³ Landau P. 2003, S. 459, 472–473.

³⁴ Nüwe Stattrechten und Statuten der loblichen Statt Fryburg im Pryßgow gelegen. Verf. Joannes Udalricus Zasius. [b. v.]; [b. i.], [b. g.], S. 39.

³⁵ Das württembergische Landrecht von 1. Juni 1610. Neue, mit Paragraphenzahlen versehene Ausgabe, unter Zugrundlegung der ersten Ausgabe vom Jahr 1610 und mit Benützung der betreffenden Archival-Urkunden besorgt von Dr. Chr. H. Riecke. Mit Stereotypen gedruckt. Stuttgart: Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung, 1842, S. 198.

³⁶ Landau P. 2003, S. 473.

³⁷ Краснокутский В. А. 1910, с. 21; Osipova S. 2004, 195.–196., 257. lpp.

īpašu intensitāti tā ieguva 17. gadsimtā ar Piltenes un Kurzemes Statūtu pieņemšanu. 1617. gada Kurzemes Statūtu³⁸ 122. paragrāfs noteic:

Pacta ac Transactiones omnes, modo non sint turpes et illicitae, aut fraudulentae, vel dolo, vi, metuve extortae, per omnia servantur, ex quibus etiam nudis promissionibus et pactis adversus violatorem pactorum et promissionum actio et exceptio dari debet ad id quod interest, pactis non satisfactum fuisse.

Alle Verträge und Verhandlungen, wenn sie nicht schändlich und unerlaubt, auf Betrug gegründet, oder durch List, Gewalt oder Furcht erzwungen sind, sollen ohne Ausnahme gültig seyn; auch soll aus selbigen, wären es auch nur bloße Zusagen und Versprechungen, wider denjenigen, der denselben entgegen gehandelt hat, Klage und Einrede auf den Werth dessen, was dadurch entbehrt worden ist, daß den Verträgen kein Gnüge geschehen, gestattet werden.

Visas vienošanās un sarunas/izlīgumi, ja tās nav nepiedienīgas un neatļautas, balstītas krāpšanā vai panāktas ar viltu, spaidiem vai aiz bailēm, ir spēkā bez izņēmumiem; turklāt arī no kailiem apsoliījumiem izceļas tiesības celt prasību un ierunu pret to, kurš ir rikojies pretēji tiem, par vērtības atlīdzināšanu, kas būtu iegūta no vienošanās.

Saskaņā ar minēto normu Kurzemes Statūti tiesisko seku ziņā pielīdzina līgumus un paktus (vienošanās), tomēr romiešu tiesību iespaidā paredz vienīgi prasījuma tiesības par radušos zaudējumu atlīdzināšanu, nevis par līguma izpildīšanu.³⁹ Līdztekus Kurzemes Statūtu 122. paragrāfam uzmanība būtu jāpievērš arī tiem radniecīgo 1611. gada Piltenes Statūtu Otrās daļas 14. titulam ar nosaukumu *Von Pacten und Verträgen* jeb “Par paktiem un līgumiem”.⁴⁰ Piltenes Statūtu Otrās daļas 14. titula 1. paragrāfs noteic:

Alle ehrliche Verträge soll man halten, obgleich hernach andere Urkunden gefunden werden, daraus einem Theil mehr Recht als dem andern zusteht. Verträge aber, so wider die göttlichen Gesetze sind, ist niemand zu halten schuldig, sondern soll sie durchaus nicht halten.

Visi godīgi līgumi ir jāievēro, pat ja vēlāk tiek atrasti citi dokumenti, no kuriem vienai pusei ir vairāk tiesību nekā otrai. Tomēr nevienam nav pienākuma ievērot līgumus, kas ir pretrunā ar Dieva likumiem, tos ne pie kādiem apstākļiem nedrīkst ievērot.

³⁸ Statuta Curlandica, seu Jura et Leges in usum Nobilitatis Curlandicae et Semigallicae, de Anno MDCXVII. Kurländische Statuten, oder Rechte und Gesetze für den Adel in den Herzogthümern Kurland und Semgallen, vom Jahre 1617. Uebersetzt von Heinrich Ludwig Birkel. Mitau: gedruckt bey J. F. Steffenhagen und Sohn, 1804, S. 96–97.

³⁹ Sk.: Pavlovskis G. Aizdevuma līguma priekšlīguma regulējuma mijiedarbība ar apstākļu izmaiņu klauzulu. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 193.–194. lpp.

⁴⁰ Die Quellen des Curländischen Landrechts. Herausgegeben von Dr. Carl von Rummel. Band I. Lief. 4. Piltensche Ordnungen und Statuten, Nachtrag zur 3. Lieferung. Dorpat: Verlag von Franz Kluge, 1850, S. 57.

Visbeidzot, arī Igaunijas Bruņinieku un Zemes tiesību Ceturtās grāmatas 1. titula 1. pants⁴¹ paredz, ka:

Alle Verträge in Sachen, die nicht wider Gottes Wort, Recht und gute Sitten laufen, und darinnen man sich keines beweislichen Betrugs gebraucht, ist man an allen Seiten zu halten schuldig. Und da jemand wider aufgerichtete und vollgezogene Verträge handelt, der ist dem königlichen Landgerichte in zweyhundert Rheinische Goldgulden verfallen, und muß nichts weniger dem Verträge in allen Puncten nachkommen

Visi līgumi lietās, kas nav pretrunā ar Dieva vārdu, tiesībām un labiem tikumiem un kuros nav pielietota pierādāma krāpšana, ir pilnībā jāievēro. Un, ja kāds rīkojas pretēji noslēgtajiem un izpildītajiem līgumiem, tad viņam ir jāmaksā karaļa Zemes tiesai divsimt Reinas zelta guldeņi un viņam ir jāievēro līgums visos tā punktus.

Pie tam, neskatoties uz minēto, atbilstoši Igaunijas Bruņinieku un Zemes tiesību Ceturtās grāmatas 1. titula 2. pantam⁴² līdzējs, kuram ar līguma neizpildīšanu tika nodarīti zaudējumi, bija tiesīgs prasīt to atlīdzināšanu. Tādējādi ir redzams, ka Vietējās tiesības pilnībā pārņēma kanoniskajās tiesībās attīstījušos skatījumu uz pakta saistošo spēku, piešķirot tiem tādu pašu izpildāmību kā formāliem līgumiem, attiecīgi piešķirot līdzējiem vai nu prasījuma tiesību par līguma izpildi, vai prasījuma tiesību par zaudējumu atlīdzināšanu. Turklāt šāda vienošanās, kā tas ir skaidri redzams no Piltenes Statūtu Otrās daļas 14. titula 1. paragrāfa un Igaunijas Bruņinieku un Zemes tiesību Ceturtās grāmatas 1. titula 1. panta, nevar būt spēkā, ja tās saturs ir pretējs dievišķajam likumam. Minētais ir izskaidrojams ar apsvērumu, ka tas, kas ir spēkā tāpēc, lai nepieļautu grēku – dotā vārda neturēšanu –, pats par sevi nedrīkst būt vērsts uz grēka izdarīšanu. Minētais ir atspoguļots Kopoījuma 2922. pantā⁴³ un tā avotos, kas daļēji sakrīt ar Kopoījuma 3209. panta a) daļas avotiem.

Nobeigumā ir nepieciešams atzīmēt, ka tas vien, ka attiecīgais tiesību krājums izmanto vārdu *Vertrag* jeb *līgums*, apskatāmajā gadījumā nenozīmē, ka ar to tiek aptverts vienīgi romiešu *contractus*, ko skaidri pierāda Kurzemes Statūtu 122. paragrāfa oriģinālteksts latīņu valodā, kas, pretēji vācu tulkojumam, izmanto vārdu kopu *pacta ac transactiones* un kas ir izskaidrojams ar attiecīgā laika juridiskās terminoloģijas nepilnībām.⁴⁴

Tādējādi ir secināms, ka arī Vietējās tiesībās relatīvi agri, t. i., jau 17. gadsimtā, sekojot romiešu tiesību recepcijai un attīstībai Vakareiropas zemēs, tika pārvarēts

⁴¹ Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Landrechte. Sechs Bücher. Erster Druck. Mit erläuternden Urkunden und ergänzenden Beilagen herausgegeben durch Johann Philipp Gustav Ewers. Dorpat: in der Meinshausenschen Buchhandlung, 1821, S. 320.

⁴² Ibid.

⁴³ Atbilst CL 1415. pantam.

⁴⁴ Piem., krievu juridiskajā terminoloģijā šī problēma bija aktuāla vēl 20. gadsimta sākumā. Ievadot Digestu tulkojuma izdevumu, profesors Leonīds Kofanovs norāda, ka profesors Ivans Pereterskis, kura Digestu tulkojums veido aptuveni 30 procentus no tā kopējā apjoma, ir sniedzis neadekvātu vārda *pactum* tulkojumu, iztulkojot to kā *līgums*, līdz ar to attiecīgais vārds bija aizvietojams ar vārdu *vienoššanās*. Citādi tāds noteikums kā *ne ex pacto actio nascitur* (D. 2, 14, 7, 5) būtu jāiztulko kā “no līguma prasība neizceļas”, kā dēļ analizējamais noteikums zaudētu savu jēgu. Sk.: Дигесты Юстиниана. Перевод с латинского. Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Том I. Книги I-IV. Второе издание, исправленное. Москва: Статут, 2008, с. 20.

romiešu tiesību formālisms un ir notikusi atteikšanās no romiešu līgumtiesībās valdošā *numerus clausus* principa, priekšroku dodot *pacta sunt servanda* principam un līdztekus nodibinot līgumu brīvības principu, kas tomēr tika pakļauts zināmiem saturiskiem ierobežojumiem, kuri izrietēja no reliģijas un morāles.

Kopsavilkums

1. Senās Romas romiešu tiesības nepazīna *pacta sunt servanda* principu, tieši pretēji – romiešu līgumtiesībās par valdošo tika uzskatīts līgumu *numerus clausus* princips. *Pactum* pats par sevi, raugoties no romiešu civiltiesību viedokļa, vai nu bija pakārtots formālajam līgumam, vai arī veidoja vienošanos, no kuras izrietēja vienīgi ierunas tiesība. Vienlaicīgi prētoru tiesības pakāpeniski attīstīja un atzina paktu saistošu spēku, tomēr ne tik tālu, lai atzītu *pacta sunt servanda* principa pastāvēšanu.
2. Pēc romiešu tiesību “atklāšanas” laicīgās jurisprudences pārstāvji turpināja ievērot romiešu tiesībās pastāvošo līgumu *numerus clausus* principu, vienlaicīgi pielīdzinot līguma jēdzienam pakтус, kuru saistošs spēks tika atzīts prētoru tiesībās. Savukārt pretēju ceļu ir gājušas kanoniskās tiesības, kuru pārstāvji, balstoties uz kristīgā grēka izpratni, ir attīstījuši *pacta sunt servanda* principu, atzīstot visas vienošanās par saistošām un tādējādi veidojot pamatu mūsdienu līgumu brīvības principam. Kanoniskajās tiesībās attīstījusies pieeja 16. gadsimtā sāka nostiprināties arī Vakareiropas zemju laicīgajās tiesībās.
3. Baltijas provincēs ir notikusi ģermāņu, romiešu un kanonisko tiesību recepcija, kas sevišķi aktīvi norisinājās 17. gadsimtā. No Piltenes un Kurzemes Statūtu, kā arī no Igaunijas Bruņinieku un Zemes tiesībām, kuru attiecīgie noteikumi ir par pamatu CL 1587. pantam, izriet arī kailu paktu saistošs spēks, tādējādi pielīdzinot pēdējo spēku līgumu spēkam, kas savukārt apliecina Vietējo tiesību atteikšanos no romiešu līgumtiesībās valdošā *numerus clausus* principa un līgumu brīvības principa nostiprināšanos, vienlaicīgi nosakot šī principa saturiskus ierobežojumus.